

Της Ασημίνας Θεοδώρου

Για πολλούς αιώνες, από την αρχαιότητα και – διακοπτόμενα – μέχρι τα μέσα του 20ου αιώνα, η μεταλλευτική δραστηριότητα ήταν η πιο προσοδοφόρα δραστηριότητα στο νησί της Σίφνου.

Ο Ηρόδοτος πρώτος και έπειτα ο Πausanias, ο Στράβων, ο Πλίνιος και άλλοι συγγραφείς ανέφεραν το Λαύριο, τη Θάσο και τη Σίφνο ως περιβόητες για την αφθονία τους σε μεταλλεία αργύρου. Επίσης, έχει αποδεχθεί ότι στο νησί υπήρχαν και μεταλλεία χρυσού.

Προς τα τέλη του 7ου αιώνα π.Χ. άρχισε η δεύτερη φάση συστηματικής εκμετάλλευσης των μεταλλείων της Σίφνου. Η πρώτη φάση είχε αρχίσει από τους προϊστορικούς κατοίκους του νησιού. «Οι αρχαϊκοί Σιφνιοί ξεκίνησαν την εξόρυξη μεταλλευμάτων μέσα στις ίδιες στοές που πρώτοι είχαν διανοίξει οι προϊστορικοί κάτοικοι του νησιού. Η χρυσοφόρα μεταλλοφορία σε αρχαίες στοές εντοπίστηκε στις ΝΑ ακτές της Σίφνου και στις τοποθεσίες Άγιος Ιωάννης, Αποκοφτό (Σπηλιά του Αράπη) και Άσπρος Πύργος μέσα σε χαλαζιακούς φακούς και μεταλλοφορία σουλφιδίων. Οι αρχαίες στοές, που ακολουθούσαν τα σημεία εμφανίσεως του χρυσού, βρίσκονται σε μία μεταλλοφόρα ζώνη η οποία απέχει δέκα περίπου χιλιόμετρα από μία άλλη, παράλληλη ζώνη εμφανίσεων μολύβδου και αργύρου στις τοποθεσίες Άγιος Σώστης, Άγιος Σιλβέστρος, Κάψαλος και Ξερό Ξύλο που και αυτές παρακολουθούνται από αρχαίες γαλαρίες. Οι επιστήμονες είναι βέβαιοι ότι και σ' αυτά τα μεταλλεία έγινε συστηματική και εντατική εξόρυξη μεταλλευμάτων κατά τους 6ο και 5ο αιώνες π.Χ.».

Η μέθοδος που ακολουθούσαν οι μεταλλωρύχοι της αρχαϊκής περιόδου ήταν η εξής:

Εκκένωση των προϊστορικών σημείων εκμετάλλευσης (τα οποία με ιδιαίτερη επιμέλεια έκλειναν οι προϊστορικοί συνάδελφοί τους, μην αφήνοντας ορατά σημάδια της δράσης τους). Οι προϊστορικές υποστυλώσεις ήταν πολύ στέρεες και για να μην προκαλέσουν διαταραχές έκαναν τόση διάνοιξη όση απαιτούνταν για να περάσουν και να ανοίξουν νέες στοές ή πηγάδια και να αναζητήσουν μετάλλευμα. Έτσι, είναι εμφανή και μέχρι σήμερα κάποια προϊστορικά τοιχεία υποστυλώσεων. Οι αρχαϊκοί Σιφνιοί χρησιμοποιούσαν σιδερένια μυτερά και κωνικά εργαλεία όπως σφήνες, τσουγκράνες και λυχνάρια ελαίου για να φωτίσουν τις σκοτεινές στοές. Τα εργατικά χέρια των ντόπιων δεν επαρκούσαν για τις

εργασίες στα μεταλλεία, τη γεωργία και την κτηνοτροφία. Για το λόγο αυτό και παρά το γενικότερο κλίμα της αποικιοκρατίας, δεν παρατηρήθηκε έξοδος πληθυσμού από τη Σίφνο, αλλά ίσως και να ήρθαν στο νησί σκλάβοι και ειδικοί τεχνίτες από άλλα μέρη (Μ. Ασία). Το μετάλλευμα το εξήγαγαν σε άλλα μέρη, και κυρίως στον Πόρο και την Αίγινα. Κατά τους Κλασικούς χρόνους σημειώνεται διακοπή των εργασιών στα μεταλλεία για άγνωστους μέχρι στιγμής λόγους.

Μεταλλεία αργύρου υπάρχουν σε δύο θέσεις στο νησί: ένα στη θέση «Σχισμάδες»-επί του βουνού του προφήτη Ηλία-και ένα στα βορειοανατολικά, στην περιοχή Άγιος Σώστης-αν και πολλοί ντόπιοι και επιστήμονες είναι αυτοί που υποστηρίζουν ότι σχεδόν όλες οι υπόγειες στοές μεταλλείων επικοινωνούν μεταξύ τους. Η είσοδος του μεταλλείου βρίσκεται σε ένα κάβο λίγα μόλις μέτρα μακριά από τη θάλασσα και μέσα στα όρια του αιγιαλού. Το τοπωνύμιο Αη – Σώστης προέρχεται από ένα εκκλησάκι που είναι χτισμένο, να σημειώσουμε ότι το εκκλησάκι πρώτα ήταν κτισμένο σε άλλη θέση από αυτή που έχει σήμερα. Όμως, τη δεκαετία του '60, το έδαφος υποχώρησε, διότι από κάτω περνούσαν στοές, και το εκκλησάκι γκρεμίστηκε. Σε λίγα χρόνια ανεγέρθηκε νέο εκκλησάκι λίγα μέτρα παραπέρα, σε θέση που θεωρείται ασφαλέστερη. Εξακολουθούν όμως οι στοές να κρύβουν κινδύνους, αναφέρουμε μόνο ότι πριν δέκα περίπου χρόνια και κατά τη διάρκεια του πανηγυριού στον Αη Σώστη ένας άντρας έπεσε σε ένα πηγάδι που χρησίμευε για τον εξαερισμό των μεταλλείων, τραυματίστηκε πολύ σοβαρά, σε βαθμό που η σωτηρία του να θεωρείται ότι οφείλεται σε κάποια θαυματουργική επίδραση. Άλλη ονομασία που χρησιμοποιούσαν παλαιότερα οι ντόπιοι για την περιοχή είναι «καταφύγια», διότι η δαιδαλώδης διαμόρφωση των στοών παρείχε ασφαλές καταφύγιο στους κατοίκους σε σχέση με τις επιδρομές των κατά καιρούς εχθρών. Θεωρείται ότι μεγάλο τμήμα του μεταλλείου έχει βυθιστεί στη θάλασσα. Μάλιστα, υπάρχουν ιστορίες που οι γεροντότεροι στη Σίφνο γνωρίζουν και οι οποίες αναφέρουν ότι σε παλαιότερη φάση λειτουργίας των μεταλλείων του Αγίου Σώστη (δεν γνωρίζουν όμως σε ποια περίοδο) είχε κτιστεί χωριό στην περιοχή με σπίτια για τη στέγαση των εργατών. Οι μαρτυρίες αυτές επαληθεύτηκαν εν μέρει στις αρχές του αιώνα όταν Καλύμνιοι σφουγγαράδες έρχονταν στη Σίφνο με τα καΐκια τους και διέδιδαν ότι όταν βουτούσαν συναντούσαν στο βυθό σπίτια καταποντισμένα, που ίσως επιβεβαιώνουν τη θεωρία ότι η περιοχή των μεταλλείων βυθίστηκε. Στο τέλος του 19ου αιώνα και μέχρι τα μέσα του 20ου αναθερμάνθηκε η μεταλλευτική δραστηριότητα στη Σίφνο, εξαιτίας του ενδιαφέροντος που έδειξαν ξένες εταιρείες (Γαλλική, Ιταλική), που όμως δεν σημείωσε σημαντικά κέρδη. Η δραστηριότητα αυτή αφορούσε κυρίως τα μεταλλεία που βρίσκονται κοντά στις Καμάρες και φτάνουν ως την κορυφή του Αγίου Συμεών (φαίνονται στη θέση Βορεινή, όπου σήμερα τα ανοίγματα των στοών χρησιμεύουν ως χωματερές).

Σήμερα, τα μεταλλεία στη θέση Άγιος Σώστης αποτελούν νομοθετημένο μνημείο, που όμως παραμένει τέτοιο μόνο τυπικά δεδομένου ότι δεν υπάρχει και δεν προβλέπεται αξιοποίησή του. Εμείς επισκεφθήκαμε το εκκλησάκι και τα μεταλλεία διανύοντας επί μία ώρα ένα μονοπάτι που ξεκινάει από το δρόμο Αρτεμώνα – Χερρονήσου. Στη διαδρομή σχετικά

εύκολα αντιλαμβάνεται κανείς ότι στην περιοχή υπήρχαν μεταλλεία διότι σώζονται ακόμα τμήματα μικρών πύργων που συνέδεαν με συρματόσχοινα τις κορυφές του νησιού και με τον τρόπο αυτό μεταφέρονταν με βαγονέτα το μετάλλευμα από τη θέση εξόρυξης στο λιμάνι φόρτωσης (συνήθως το λιμάνι ήταν οι

Καμάρες, στο νότιο τμήμα του οποίου υπάρχει ένας άλλος ψηλός πύργος, δίπλα στις εγκαταστάσεις του βιολογικού καθαρισμού όπου έφτανε το μετάλλευμα από τα μεταλλεία στα νότια, δηλαδή από το βουνό του Προφήτη Ηλία). Επίσης, τέτοιες εγκαταστάσεις υπάρχουν και στο Φάρο.

Ακόμη, από το σημείο που στο οπτικό πεδίου κάποιου θα συμπεριλαμβάνεται ο Αη-Σώστης (τόσο το καινούριο εκκλησάκι όσο και το μισογκρεμισμένο) παρατηρούνται τριγύρω υπολείμματα της εξόρυξης, σε μορφή ποικιλομέγεθων τεμαχίων, που ξεχωρίζουν από τα σχιστολιθικά πετρώματα εξαιτίας του φαιοκόκκινου χρώματός τους. Επίσης, παρατηρήσαμε την ύπαρξη απομεινariών κτισμάτων κατασκευασμένων από ξερολιθιά και κτισμένα ακριβώς στο όριο στεριάς – θάλασσας και τριγύρω αφημένα, ή καλύτερα κομμένα, τεμάχια σκουριασμένου συρματόσχοινου. Προφανώς όλα τα παραπάνω χρησίμευαν στην φόρτωση μεταλλεύματος στη μορφή που αυτό έβγαινε από τα έγκατα της γης (πιστεύεται ότι η επεξεργασία γινόταν σε άλλον τόπο).

Τέλος, καταφέραμε να εισέλθουμε σε μερικές από τις στοές των μεταλλείων και συγκεκριμένα σε αυτές που βρίσκονται κάτω από το παλιό ξωκλήσι. Παρατηρήσαμε ότι η κύρια στοά είχε ύψος περίπου δύο μέτρα και πλάτος άνω των τεσσάρων μέτρων, και ταυτόχρονα καταγράψαμε το πολύ μικρό μέγεθος των στοών που μόνο επιμήκειες σωλήνες θύμιζαν - «ίσα να περνά ένας άνθρωπος». Ακόμη, εντύπωση προκαλούν τα αμυδρά σημάδια από τα εργαλεία στα τοιχώματα, τον τρόπο που δημιουργούσαν το δαιδαλώδες δίκτυο των στοών ακολουθώντας τις φλέβες του μεταλλεύματος και «δημιουργώντας» θα λέγαμε, φυσικές κολώνες στήριξης που η διάμετρός τους είναι μικρή και μειούμενη προς τη βάση τους, καθώς και τα σημεία που είχαν σκαφτεί «φωταγωγοί» και «αγωγοί αερισμού» ακόμα και όταν βρίσκονται πολλά μέτρα κάτω από την επιφάνεια του εδάφους.

Επιπλέον, σε ένα κοίλωμα μιας στοάς βρήκαμε μια μικρή ορθογώνια λακκούβα με νερό. Δεν μπορέσαμε να εξακριβώσουμε αν το νερό είναι γλυκό ή αλμυρό διότι από τη μία δίπλα στη λακκούβα βρισκόταν τα οστά ενός ζώου – αρνί ή κασίκι – αλλά από την άλλη υπολογίζουμε ότι το βάθος στο οποίο είχαμε φτάσει ήταν στη στάθμη της θάλασσας. Η ύπαρξη των οστών δεν αποτελεί αξιοπεριεργό φαινόμενο καθώς μέχρι το σημείο εκείνο το δάπεδο των στοών ήταν καλυμμένο από υπολείμματα αμνοεριφίων προφανώς η είσοδος των μεταλλείων χρησιμεύει ως πρόχειρο κατάλυμα των κοπαδιών όταν οι καιρικές συνθήκες

είναι δυσμενείς. Αυτή φαίνεται να είναι και η μοναδική χρήση των στοών στη σύγχρονη εποχή, ενώ εκτός από τις ημέρες εορτασμού του Αγίου Σώστη (6 και 7 Σεπτεμβρίου) και την ημέρα της Αναλήψεως, οπότε και γίνεται αγιασμός σε μαρμαρίνη γούρνα, οι μοναδικοί επισκέπτες είναι οι λιγιστοί προσκυνητές (εκ των οποίων οι περισσότεροι φθάνουν διά θαλάσσης) και οι βοσκοί της περιοχής.

(Από την μεταπτυχιακή εργασία της καθηγήτριας Οικιακής Οικονομίας στο Γυμνάσιο Σίφνου κ. Ασημίνας Θεοδώρου με τίτλο «χρήσεις γης και ήπιες μορφές ανάπτυξης για τη νήσο Σίφνο»)

Η εκμετάλλευση ευγενών μετάλλων στη Σίφνο αναφέρεται από τον Ηρόδοτο και τον Πausανία. Η Σίφνος διατηρούσε ένα από τα μεγαλοπρεπέστερα θησαυροφυλάκια στους Δελφούς κατά την αρχαιότητα. Μεταλλεία μολύβδου και αργύρου βρίσκονται στο κεντρικό τμήμα του νησιού και χρυσού στο νοτιοανατολικό τμήμα της Σίφνου. Με εξαίρεση τα μεταλλεία του Αη-Σώστη, τμήμα των οποίων έχει βυθιστεί, όλα τα υπόλοιπα βρίσκονται σε υψόμετρο 200-700 μέτρων. Η εξόρυξη ήταν προσανατολισμένη κυρίως στα σώματα γιαουσίτη που ήταν πλούσιος σε μόλυβδο και άργυρο. Ο χρυσός βρίσκεται σε χαλαζιακές φλέβες και σιδηρομετάλλευμα. Η εκμετάλλευση μολύβδου αργύρου άρχισε την πρώιμη εποχή του ορειχάλκου (3η χιλιετία π.Χ) και συνεχίστηκε την αρχαϊκή και κλασσική περίοδο (6ος και 5ος αιώνας π.Χ.)

(Από την εργασία του κ. Μιχαήλ Βαβελίδη ,καθηγητή στο Τμήμα Γεωλογίας του Α.Π.Θ., με τίτλο «Η εκμετάλλευση χρυσού, αργύρου και μολύβδου στην Ελλάδα κατά την αρχαιότητα»)